

Ранко Рисојевић

ОКЊИЖЕЊЕ БАЊАЛУКЕ

Разговарао *Миленко Стојичић*

За Тебе се, са литерарним покрићем, може рећи – да си, у неколико руку, „окњижио” Бањалуку! Мислим, наравно, на различитиу жанровску посвећеност трагу у форми њесме, њриче, романа, књижевне њублицистике и фељџонистике... У њом смислу њозван си да освијетлиш њу „карњу времена”, књижевну мају Бањалуке, да њод оловком измјериш њај књижевни лук од неколико стѡѡѡина ѡдина... Шѡа је и ко је све уѡисан у њу књижевну мрежу Бањалуке у времену? Ко би све био њозван на њу једну „вавилонску” књижевну вече у Бањалуци, ѡсвећену Бањалуци?

Много их је пред вратима, гдје сам и сâм, одједном прстом одређен да показујем на оне који су „Бањалучани”, иако не мора обавезно да су из Бањалуке. Шта је њима Бањалука и шта су они овом граду, овом имену и појму, који именујући надраста себе и постаје помало легенда? Не једна, већ њих онолико колико је потребно да граде мит. Из магле времена те нас легенде гледају, изненађене да њих нико не види а оне виде ове који их не виде. Као они под стећцима што виде оне који су горе, несвјесни да је и њихов књиговођа већ доље. Кратко је наше памћење, још краћи и оскуднији кантари за мјерење припадности. Да кажем попут тебе, Миленко, ко је окњижио овај град? Они што су га градили, али и они који су га рушили. Своју Бањалуку гради

сваки амбициознији писац из ове вароши. Пролазници такође, они који овдје нису ни били, али су сањали да су овдје били... Од Евлије Челебије, Гавре Вучковића, Васе Пелагића до Лане Басташић и Вокија Ерцега у чијим се причама одједном лучно спајају искуства. Чак и они мрзовољни, који нису претјерано љубили овај град, дали су му своју ознаку, посвојили су га, или је он посвојио њих. Обојица великана, Кочић и Ћопић нису га вољели, јер је био превише горд за сиромашне, за сељака, али и он се обнављао из сељаштва, овај град, онолико колико је настојао да буде и немуслимански. Они то нису видјели, били су књижевни заступници села. Грађанску Бањалуку презирали су. Ни она њих није претјерано љубила, као што није љубила ни друге који су хтјели да је промијене. Из тог настојања, отимања, вољења и омразе, настајале су приче, мале легенде. Ништа боље, али ни горе није ни данас! Држим се српског језика, остављам по страни оријенталне писце, свјетовне или набожне, свеједно је. До ових великана гурали су се други, са својим причама и пјесмама, Боро Контић, Јово Г. Поповић, Звонимир Шубић, Бранко Загорац, Миле Бекут, Славко Мандић, Гојко Бановић, Боро Павић, Веселин Маслеша, Акиф Шермет...

У којем временском „фрагменту” (периоду) Бањалука јонајвише задобија епитет „књижевне Бањалуке”? Мислим на књижевно „златно доба” рада, на издаваштво, часописе „Коријени” и „Пушјева”... Фигуративно речено – ко би био први „предсједник” Удружења књижевника Бањалуке, а ко би био у „ујрави” тога удружења?

Имамо три периода. Први је онај Кочићев и ту је све јасно. Он је предсједник, управа су редакције *Отаџбине* и *Развићка*. Други период је онај Божидара Весића, уредника *Врбаских новина* и *Књижевне крајине*. Ту бих за предсједника удружења одредио баш њега, мада би му можда боља улога била секретарска, а да предсједничко мјесто дамо младости, Гојку Бановићу, који се, као ученик Учитељске школе представио знањем, умијећем и хтијењем да „окњижи” и „укњижи” Бањалуку у књижевну мапу ондашње Југославије. Али ту је и група културних посленика око нове серије *Развићка*, од 1931. до 1941. године. Ту се већ виде обриси ширег круга, укључивање интелектуалаца ширег профила, подстицање тзв. социјалне литературе. Трећи круг је око *Коријена* и *Пушјева*, од пионира Доброте Лошића и омладинаца

ондашњих, браће Кољевића, Ненада Радановића, Дејана Ђуричковића, Бранка Милановића, који се круг учвршћује шездесетих година, када *Пушеви* постају познат часопис у Југославији. На њиховом челу тада је проф. Бранко Милановић, који је у Сарајеву, а круг је такође изван, са Николом Кољевићем, Дејаном Ђуричковићем, док су од домаћих значајни професори, Предраг Лазаревић, Миљко Шиндић и Мато Џаја, да би се тек установљењем издавачке дјелатности у „Гласу” „вратио” кући, јер се круг око *Пушева* подмлађује бањалучким снагама, у којима сам и сâм био, и тада преузимам *Пушеве*. Ту су тада значајни помагачи, Коља Мићевић, Ирфан Хорозовић, Исмет Бекрић и већ споменути професори Миљко Шиндић и Мато Џаја. Ту је уредник био први међу једнакима, али је изузетно значајно да су тада *Пушеви* били темељ нове књижевне Бањалуке. Визија коју је давао тај часопис била је европска и југословенска, по модерности и високим критеријумима. Поред оригиналних текстова, настојало се на преводима, како поезије, гдје је Коља Мићевић израстао до митских размјера, али је тон *Пушевима* и углед дала преведена књижевна теорија и есејистика. Преводилачки круг ширио се све до новог времена, када на сцену долази сљедећа генерација, Весна Цакелић прије свих.

Враћимо се Твом „књижесџиву” обиљеженом Бањалуком као литерарном (и друћом) ојсесивном шемом... Дакле, „Твоја Бањалука” у њјесми, љричи, роману... Наравно, љосебан акценати на љрилоџији у настџајању, на сџилску (формалну), шемаџску сџецифику до сада објављених романа, „Симана” и „Госџодска улица”, и шрећеџ романа коџи љишеш. Дакле, коџа романескна љица Бањалуке видимо, коџа људска љица (ликове), коџе аџмосфере, смјене и временске мијене?

Све што стварамо, ми извлачимо, сучемо из себе, као паук, као свилена буба, и стално смо ту негдје између та два необична градитељска створа, мада бисмо могли да се поредимо и са пчелама које амалгамирају, од оног вањског, преузетог, и свега чудесног, стварајући тако божанствени нектар. У томе што стварамо може да се препозна ова постојећа стварност, али наша стварност је њој равноправна, и она није ни слика ни одраз, чак и када директно упућује на то. Пјеснички проседе ствара све изнова, своје, рекло би се ни из чега, ко зна по ком моделу, којим начи-

ном. За мене је било значајно дружење са сликарима, који су ми отварали своје Бањалуке, нарочито с композитором, академиком Владом Милошевићем, који је у многим стварима био мој духовни родитељ и ментор. Видио сам како он амалгамише класично и локално, градско и сеоско, а да при том не цитира, не иде директно и буквално у преузимање фолклорног. То је била иницијална каписла *Босанских елеџија*, и свих „завичајних” пјесама, гдје је и Бањалука неизбјежна, моја и свих оних који у тим стиховима виде нешто своје.

Са романима је ипак другачије, сложеније, јер су они захтјевали много припремног рада, упознавање с простором и временом на други, андрићевско-јурсенарски начин. Оба до сада објављена романа градио сам и исписивао полако, настојећи да будем крајње прецизан и да идем путем који се сам стварао, одабрао, пронашао. *Симана* као моја повијест деветнаестог а *Господска улица* двадесетог вијека. Ту је свакако и *Босански целали*, као прича истовремено овдашња, али и аустроугарска, онако као су све Андрићеве приче из отоманског периода и турске. Наравно, другачије сам приступао грађи, користио другачији поступак, али поетика романа остаје иста, да се кроз мозаичку структуру виде вријеме и људи, различити и исти, час у супротстављању, час у слози, али непрекидно у тежњи да истрају, да граде, да оставе иза себе траг о своме постојању, као насљеђе. Ту има нечег мановског, буденброковског, јер се не може избјећи, та жеља да се напише роман о грађанском друштву које се једва назначило а већ је nestало, као химера. То нестајање даје трећи роман замишљене Бањалучке трилогије, али оно се већ осјећа у другој књизи, *Господској улици*. Други свјетски рат и поратно вријеме то снажно потцртавају и ту је потребна јача експресија од оне коју сам користио у претходним романима. Посао је захтијеван и ја улазим полако, као у тамну просторију у коју истовремено припуштам све више свјетла.

Идентификуј слику књижевне Бањалуке, данас и овдје... Колико је ња слика блиједа, са више њамних него свијетлих њонова? Да ли данашња књижевна Бањалука „раскњижена” (мислим на друштвени преглед књижевної стваралаштва, издаваштва, књижевної живоїта уошїте)?

Она је у многим елементима „искњижена” из мапе културе, као што је и култура у данашњој Републици Српској и БиХ

„искњижена” као непотребна у оној мјери у којој је владајућа елита „искњижена” из културе. Анализирање овог стања одвело би нас далеко и то ћемо оставити савременим, младим писцима којих има, најавили су се изванредно и ја их подржавам из свих својих снага, видећи у њима оне који ће васкрснути књижевну Бањалуку, па и нас у њој. Десило се нешто неуобичајено, или је ипак уобичајено. Ми старији, у које улазите и Ви, признати смо својим досадашњим остварењима више и боље изван Бањалуке, која је одједном оћоравила. Тој ћоравости је допринијела ова нова „српска револуција” коју су водили Домановићеви јунаци, слијепи и глуви за вриједности, али алави преко сваке мјере за друга, свакодневна богатства. Свега су се накрали и наотимали, зато је логично да су од себе тјерали све оне који би могли бити свјedoци те страшне пљачке и свеопште лажи о национу који не виде и не препознају у његовом јаду и биједи које су им баш они, тзв. браниоци, прескрбили. Ваљда је у томе нека правда, јер правде мора бити. Зато је овдје култура изопштена, искњижена, а промовисане су спорт и разонода, хљеба и игара, слављења дувача у циганске трубе, спортиста и филмаша. Још почетком претходног вијека један је уман човјек упозоравао Србе да се не спуштају на ниво циганске музике трубача, али га они нису послушали. Зато су ту гдје јесу и ми с њима, безбели. Општи хаос и насиље који су генерисали савремени српски филм којег се грозе и Нијемци као насиље без преседана. У колоплету свих тих уклетих премиса смо и ми – закључак се сам намеће.

Господска улица у Бањалуци, 1935 (фотографија Данијела Дергића)